

Dan Evrope: Od obećanja do prakse

Piše: Amer Kapetanović

Dan Evrope se često smatra danom sjećanja, ali bi trebao biti mnogo više od toga. Trebao bi biti dan političkog promišljanja, trenutak da se zapitamo da li je Evropa i dalje sposobna da svoje obećanje pretvori u praksu.

Schumanova deklaracija nije bila svečani govor već strateški akt. Evropi je ponudila izlaz iz prakse rivalstva povezivanjem zemalja kroz zajedničke interese, zajednička pravila i zajedničku odgovornost. Počivala je na razumijevanju da mir ne može biti utemeljen samo na osjećanjima. Morao je biti organizovan. Morao je biti pretočen u praksu. Zato je Dan Evrope važan. Podsjeća nas da Evropa nije izgrađena jer su se teška pitanja izbjegavala već zato što se na takva pitanja odgovaralo saradnjom.

Jugoistočna Evropa se sada suočava sa sopstvenom verzijom tog testa. Region se više ne nalazi u periodu poslije sukoba u kojem je saradnja prvobitno bila zamišljena kao zaštita od novog konflikta. Ova svrha je i dalje važna, ali ne i dovoljna. Svijet oko nas se promijenio. Geopolitička klima je pooštrena, prostor za neodređenost se suzio a multilateralizam se sve više ocjenjuje na osnovu konkretnih rezultata a ne integriteta procesa. Čak i Evropska unija ponovo definiše svoje prioritete s naglaskom na konkurentnost, sigurnost i stratešku autonomiju. Regionalna saradnja ne može stajati postrani, netaknuta ovim promjenama.

Vijeće za regionalnu saradnju (RCC) je osnovano prije osamnaest godina u vrijeme kada je Jugoistočna Evropa izašla iz sukoba sa zajedničkim uvjerenjem da dijalog može spriječiti ponovni konflikt i da zajedničke vrijednosti mogu biti temelj dugoročne stabilnosti. U to vrijeme je i za samo okupljanje političkih aktera u istoj prostoriji trebalo mnogo truda i strpljenja. Steći naviku saradnje nije bila puka simbolika već akt stabilizacije. Sama spremnost da se ostane za istim stolom je bila važna, jer se tako postepeno ponovo gradilo povjerenje.

Ova logika je i dalje aktuelna. Dan Evrope nas poziva da postavimo teško pitanje, kako bi regionalna saradnja sada trebala izgledati? Sa osamnaest godina opstanak sam po sebi više nije impresivan i relevantnost postaje pravo mjerilo zrelosti. Za Vijeće za regionalnu saradnju, relevantnost leži u pažljivom održavanju ravnoteže između mandata, geografije i zajedničkih vrijednosti. Ako ta ravnoteža prevagne na bilo koju stranu, saradnja je izložena riziku da izgubi ili svoju vjerodostojnost ili svoju svrhu.

Nesigurnost ipak ne predstavlja samo ograničenje već sa sobom donosi i određene mogućnosti. Geografija, koja se obično smatra sudbinom, može poslužiti i kao strategija. Jugoistočna Evropa je

postala ključni koridor u vrijeme kada se kontinent suočava sa poremećajima u snabdijevanju energijom, logistici i lancima snabdijevanja. Region se sve više smatra poželjnom destinacijom za premještanje poslova u susjedstvo, jer preduzeća preispituju rizike i važnost geografske blizine. On je logističko čvorište, tržište rada i digitalni prostor integrisan u evropske lance vrijednosti. U ovom širem okviru, Zapadni Balkan ima ulogu vezivnog tkiva, koje povezuje zemlje članice EU sa susjednim ekonomijama i predstavlja okosnicu vitalnih transportnih i energetske puteva.

Proširenje, prema tome, više nije samo normativno obećanje već je povezano sa otpornošću i strateškom usklađenošću same Evropske unije. Pitanje više nije da li treba nastaviti s proširenjem već kako ga provoditi vjerodostojno i hitno. Institucionalni putevi postoje. Ono što određuje napredak je politička volja.

Zato Dan Evrope u 2026. treba biti trenutak da razmislimo o budućnosti regionalne saradnje. Crna Gora ima ozbiljnu šansu da postane sljedeća članica Evropske unije, a za njom i Albanija. Ovi procesi bi predstavljali historijski iskorak za one kojih se to neposredno tiče, ali bi ujedno promijenili i samu logiku saradnje u regionu. Šta će se desiti kada neke ekonomije postanu dio Unije dok ostale budu izvan nje? Da li će regionalna saradnja oslabiti pod pritiskom različitih stepena integracije ili će se razviti u ambiciozniji i funkcionalniji okvir sposoban da cijeli region pripremi za veće učesće u Evropskom projektu?

Ovo nije apstraktno institucionalno pitanje. Ono zalazi u samu srž vjerodostojnosti Evrope u Jugoistočnoj Evropi. Ako proširenje bude napredovalo postepeno, zemlju po zemlju, regionalnom saradnjom se treba obezbijediti da pristupanje jedne ne dovede do fragmentiranosti za druge. Regionalna saradnja mora pomoći da region ostane povezan kroz tržišta, infrastrukturu, energetske sisteme, digitalne usluge, vještine, mobilnost i zajedničke standarde. Naredni nivo saradnje mora biti u funkciji dinamičnog regiona, regiona koji je djelimično u EU, djelimično u pregovorima o pristupanju, ali cjelokupan vezan za istu evropsku budućnost.

Prva faza regionalne saradnje je bila usmjerena na pomirenje, stabilizaciju i obnavljanje povjerenja nakon sukoba. Ta će misija uvijek biti historijski važna. Naredna faza, međutim, treba biti usmjerena neposredno na ekonomsko približavanje, integraciju u jedinstveno tržište EU, energetske povezanost, digitalnu interoperabilnost, otpornost infrastrukture, mobilnost radne snage i stratešku spremnost. Cilj ne treba biti samo održavanje dijaloga već stvaranje uslova u kojima napredak jedne ekonomije jača region u cjelini.

Regionalna saradnja zato mora sazrijevati zajedno sa evropskim težnjama regiona. Ako Crna Gora prva uđe u EU i Albanija za njom, njihovo pristupanje ne treba predstavljati kraj regionalne saradnje. Upravo suprotno, treba predstavljati unapređenje te saradnje. Regionu će trebati jači

mehanizmi koordinacije, praktičniji oblici solidarnosti i jasnije razumjevanje načina na koji saradnja funkcioniše među članicama Evropske unije kao i onima koje to nisu. Proširenje i regionalnu saradnju ne treba posmatrati kao konkurentne procese već kao stubove dugoročne evropske stabilnosti koji se uzajamno nadopunjuju i jačaju.

Odluku administracije Sjedinjenih Američkih Država da se povuče iz Odbora Vijeća za regionalnu saradnju treba shvatiti u ovom širem kontekstu. Sjedinjene Države su diplomatijom, angažmanom u oblasti sigurnosti i kontinuiranom podrškom institucijama imale nezaobilaznu ulogu u stabilizaciji regiona tokom prethodne tri decenije. Taj doprinos je bio temelj i povlačenje iz jednog institucionalnog formata ga ničim ne umanjuje. Transatlantsko partnerstvo je i dalje važno, a poruka koju smo dobili je jasna, odgovornost za oblikovanje puta našeg regiona sve je više u rukama samih evropskih aktera. Strateška usklađenost ne može zavisiti samo od vanjskih garancija.

Ova odgovornost na kraju krajeva dolazi od građana. Više od decenije Vijeće za regionalnu saradnju prati mišljenja javnog mnijenja sa Balkana o političkim, ekonomskim i društvenim pitanjima. U istraživanju je učestvovalo preko 60.000 građana. Njihova mišljenja o članstvu u EU, povjerenju u institucije i učinkovitosti demokratije se razlikuju. Jedna težnja se, međutim, dosljedno ponavlja, a to je želja za kvalitetom života koji se može uporediti sa onim u Evropskoj uniji. Građani žele manje korupcije, jaču vladavinu prava i više mogućnosti. Ova očekivanja su mnogo više praktične nego ideološke prirode.

Podrška regionalnoj saradnji odražava ovaj pragmatizam. U 2025. godini 64% ispitanika je regionalnu saradnju vidjelo kao mehanizam koji može donijeti konkretna poboljšanja. U nekim oblastima poput ukidanja rominga, instant plaćanja, olakšavanja trgovine i mobilnosti, rezultati su vidljivi i mjerljivi. U drugim imamo postavljen temelj, ali je za realizaciju potrebno kontinuirano političko opredjeljenje. Institucije u regionu ne djeluju izolovano već funkcionišu u okviru mandata koje utvrđuje vlada te zato rezultati odražavaju institucionalni kapacitet kao i političku odlučnost.

U regionu sa složenom historijom i krhkim političkim okruženjem zastoji su neizbježni. Način na koji institucije odgovore na njih predstavlja odlučujući faktor. Vjerodostojnost se ne gradi na odsustvu poteškoća već na sposobnosti prilagođavanja, učenja i istrajnosti. Povjerenje raste sa dosljednim djelovanjem i rezultatima koji se vremenom potvrđuju. To je posebno važno u trenutku kada se izazovi gomilaju brzo i nepredvidljivo te odvrćaju političku pažnju i opterećuju administrativne kapacitete.

Pritisci s kojima se regionalna saradnja suočava prevazilaze nerazrješene bilateralne sporove. Sve je izraženija promjena u načinu na koji se multilateralne inicijative i razvojna pomoć vrjednuju. Naglasak se sve više stavlja na mjerljive rezultate i brzinu realizacije. Takav pristup je opravdan, jer

javna sredstva zahtijevaju odgovornost. Međutim, saradnja koja se ocjenjuje isključivo kroz kratkoročna mjerila prijeti opasnost da se njena strukturalna vrijednost zanemari. Procesi nisu birokratski ukrasi, oni su sredstva kojima se gradi predvidljivost, pravednost i povjerenje među partnerima. To je temelj od kog zavise trajni rezultati. Bez njega, rezultati su privremenog karaktera.

Za institucionalnu zrelost, u ovom okruženju, potrebni su promišljanje i strateška ambicija. Vijeće za regionalnu saradnju je zato iniciralo procjenu ukupnog uticaja djelovanja Procesu saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECF) tokom 30 godina postojanja što će poslužiti Bugarskoj i Rumuniji kao sljedećim predsjedavajućima kao analiza zasnovana na dokazima a ne na ceremonijalnom pristupu. Slično tome, strategija Jugoistočna Evropa 2030 odražava zaokret ka dugoročnoj otpornosti. Predloženi Mehanizam osiguranja od elementarnih nepogoda i dijeljenja finansijskog rizika je odgovor na jasne naučne dokaze da je Jugoistočna Evropa među evropskim regionima koji su najizloženiji elementarnim nepogodama. Otpornost ne može biti oslonjena na improvizaciju, za nju su potrebni strukturirani instrumenti i zajednička odgovornost.

Zajedničko regionalno tržište se također ocjenjuje u smislu njegovog mjerljivog ekonomskog uticaja, a naročito jer se njim podržava evropski Plan rasta za Zapadni Balkan. Unapređenje politika mora biti utemeljeno na podacima a ne na pretpostavkama. Zaključci sa samita Berlinskog procesa u Londonu se, zajedno sa partnerima poput CEFTA-e, Energetske zajednice, Transportne zajednice i RESPA-e, pretvaraju u konkretne mjere, među kojima su, između ostalog, i dublja integracija regionalnih industrija u evropske lance vrijednosti, prenosivost socijalnih prava i interoperabilnost digitalnih usluga. Pregovori o ukidanju rominga između Evropske unije i Zapadnog Balkana će također testirati spremnost za većim učešćem u jedinstvenom tržištu EU.

Regionalna saradnja ne zamjenjuje proširenje niti se njom može riješiti svaki politički spor. Njom se ne može stvoriti politička volja tamo gdje je nema. Ono što se regionalnom saradnjom može uraditi je da se ublaže tenzije, upravlja uzajamnom zavisnošću i smanji sistemski rizik. U vremenu obilježenom fragmentacijom i geopolitičkom konkurencijom, saradnja mora pokazati postojanu, praktičnu vrijednost. Njena snaga ne leži u retorici već u kontinuiranoj stabilnosti, otpornosti i zajedničkom prosperitetu koje države ne mogu obezbjediti samostalno.

Dan Evrope nas treba podsjetiti da evropski projekat nikada nije bio samo stvar institucija već namjera da se uzajamna zavisnost pretvori u mir, pravila u povjerenje i blizina u zajednički napredak. Ova pouka je i dalje aktuelna za Jugoistočnu Evropu. Regionu nije potrebna saradnja ceremonijalnog karaktera. Potrebna mu je saradnja koja će ga pripremiti za novu Evropu, Evropu

gdje je veći naglasak stavljen na geopolitiku, Evropu koja je konkurentnija, zahtjevnija i, ako dobro odaberemo, jedinstvenija.

Cilj nije očuvanje institucija radi njih samih. Cilj je da saradnja i dalje bude korisna, vjerodostojna i usklađena sa očekivanjima građana. Kada postigne ovu usklađenost, njena relevantnost dolazi sama po sebi. Evropsko obećanje mora postati evropska praksa. Na Dan Evrope to je poruka koji Jugoistočna Evropa treba poslati, ne težimo samo tome da postanemo dio Evrope već smo spremni i da doprinesemo njenom oblikovanju.

U neizvjesnim vremenima, zrelost se mjeri ne samo sposobnošću prilagođavanja već i sposobnošću da se ostane principijelan dok se istovremeno razvija. Mi smo za to spremni.